

TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNİN İTHALAT BİLEŞENLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

1. Selahattin Armağan Vurdu¹

ORCID No 0000-0002-5836-876X

Başvuru Tarihi: 07.05.2025

Kabul Tarihi: 12.06.2025

Yayın Tarihi: 30.06.2025

ÖZET

Türkiye'nin ithalatında hammadde, ara malları ve yatırım malları büyük bir pay oluşturmaktadır. Ancak son dönemde Türkiye'de hammadde, ara malları ve yatırım malları ithalatı artış hızı azalırken, tüketim malları ithalatında belirgin bir artış kaydedilmiştir. Bu gelişme Türkiye'nin orta ve uzun vadeli sanayi politikaları açısından ele alınması gereken bir durum olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada ilk olarak uluslararası ticaret, Türkiye'de dış ticaretin gelişimi ve dış ticaret sınıflamaları ile ilgili kavramsal bilgiler verilmiştir. Daha sonra Türkiye'nin 2013-2024 yılları arasındaki dönemi kapsayan dış ticaret verileri Geniş Ekonomik Kategoriler Sınıflaması (BEC) bazında ve Standart Uluslararası Ticaret Sınıflaması (SITC) bazında değerlendirilmiştir. Son yıllarda Türkiye ekonomisinin büyüme dinamiklerinde tüketim harcamalarının giderek daha belirleyici bir unsur haline gelmesi, tüketim malları ithalatının toplam ithalat içindeki payında yaşanan artışın başlıca nedenlerinden biri olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Hammaddeler, Ara Malları, Yatırım Malları, Tüketim Malları

AN EXAMINATION OF TÜRKİYE'S FOREIGN TRADE IN TERMS OF IMPORT COMPONENTS

ABSTRACT

Raw materials, intermediate goods, and capital goods have traditionally constituted a big portion of Türkiye's overall imports. In recent years, while the growth rate of imports in these categories has noticeably decelerated, importation of consumer goods increased. This trend signals a development which needs critical evaluation. In this study, conceptual insights are provided regarding international trade, the evolution of foreign trade in Türkiye, and the principal classifications employed in trade statistics. Subsequently, Türkiye's trade data for the period from 2013 to 2024 are examined based on the Broad Economic Categories Classification (BEC) and the Standard International Trade Classification (SITC). One of the primary factors underlying the rising share of consumer goods in total imports is the increasingly consumption-driven character of Türkiye's economic growth in recent years.

Keywords: Foreign Trade, Raw Materials, Intermediate Goods, Capital Goods, Consumer Goods

¹ Dr. Selahattin Armağan Vurdu, İstinye Üniversitesi, selahattin.vurdu@istinye.edu.tr

1. GİRİŞ

Türkiye'nin dış ticaret yapısına ilişkin gerçekleştirilen analizler, toplam ithalatın büyük bir bölümünü hammaddeler, ara malları ve yatırım mallarının oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Hiçyılmaz, 2022:409). Doğal kaynakların dağılımı, bu kaynakların üretim süreçlerinde etkin ve verimli biçimde kullanılamaması, yüksek kaliteli ara malları temininde yaşanan güçlükler, üretimde ithal malların kullanımını artıran temel unsurlardır. İşletmelerin yüksek katma değerli üretim basamaklarında derinleşememesi ve yatırım malları üretiminde teknoloji yoğunluğu gerektiren alanlarda yetkinliklerin sınırlı kalması, ithalat temelli üretimi artırmaktadır (Tokucu ve Yüce, 2013:49). Özellikle otomotiv, dayanıklı tüketim malları ve ana metal sanayi gibi sermaye yoğun sektörlerin geçmiş dönemlerde kaydettiği yüksek büyüme oranları, söz konusu sektörlerin ithalat yoluyla temin edilen girdilere olan talebini artırmıştır (İnançlı ve Konak, 2011: 348). Türkiye ekonomisinin dış ticaret yapısında gözlemlenen bu gelişme, hem teknolojik dönüşüm kapasitesi hem de üretkenlik artışı açısından incelenmesi gereken bir alana işaret etmektedir (Kutlar ve Çabukoğlu, 2022:305).

Hammadde, ara malları ve yatırım malları esas itibarıyla sanayi sektörünün temel girdileri arasında yer almakta, bu yönüyle üretim sürecinin vazgeçilmez bileşenleri olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda sanayi sektörünün üretim süreçlerinde tercih edilen girdiler ile bu girdilerin temin biçimi makroekonomik düzeyde dış ticaret dengesinin yönünü tayin eden belirleyici bir faktör haline gelmektedir (Susam ve Bakkal, 2008:82). Özellikle enerji ithalatı, toplam ithalat kalemleri arasında hem hacim hem de değer bakımından kritik bir konumda yer almaktadır (Karakaş, 2017:265). Dolayısıyla, küresel enerji fiyatlarındaki dalgalanmaların dış ticaret açığı üzerindeki etkisi belirgin biçimde hissedilmektedir.

Sanayi mallarının üretim süreçlerine ilişkin teknolojik yapılanma homojen bir karakter arz etmemektedir. Her bir mal grubunun üretiminde öne çıkan faktörler önemli farklılıklar göstermektedir (Çırpıcı, 2023:660). Petrol, metal ve benzeri doğal kaynak temelli sektörlerdeki üretim faaliyetleri büyük ölçüde bu doğal kaynakların mevcudiyetine dayanmaktadır. Tekstil, giyim, deri ve ayakkabı gibi emek yoğun sektörlerde ise iş gücü, üretim sürecinin merkezi bir bileşeni olarak ön plana çıkmaktadır. Kimyasallar, demir-çelik ve otomotiv gibi yüksek hacimli sanayi kolları, genellikle büyük ölçekli makine-teçhizat gerektirdiğinden yatırım malları altyapısını zorunlu kılmaktadır. Yazılım ve ilaç gibi bilgi temelli sektörlerde ise entelektüel birikim ve Ar-Ge kapasitesi üretim sürecinde belirleyici bir konumda bulunmaktadır. Dolayısıyla, ülkelerin hangi tür sanayi mallarının üretiminde uzmanlaştığı ve bu üretim süreçlerinde ihtiyaç duyulan girdilerin yapısı, ithalat açısından büyük öneme sahiptir.

Türkiye, sektörel çeşitlilik ve üretim kapasitesi bakımından küresel tedarik zincirinde stratejik bir konum edinmiştir. Beyaz eşya, otomotiv, tüketici elektroniği, ana metal sanayi ve işlenmiş metal gibi alanlarda kayda değer bir üretimi bulunmaktadır. Söz konusu sektörlerin ortak özelliği, üretim süreçlerinin sermaye yoğun yapıya sahip olması ve üretim girdilerinin önemli kısmının ithalat yoluyla tedarik edilmesidir. Dolayısıyla, büyüyen bu endüstriler için uluslararası piyasalardaki fiyat dalgalanmaları ve tedarik zincirindeki aksamalar, üretim süreçlerini doğrudan etkileyen bir kırılganlık oluşturmaktadır.

Makroekonomik dengelerin sürdürülebilirliği açısından kritik bir gösterge niteliği taşıyan dış ticaret dengesinde ithalatın olduğu kadar ihracat performansının da belirleyici bir rolü bulunmaktadır (Tekin, 2023:319). İhracatın dış ticaret dengesine katkısı, ihracatın yapısındaki ithalat düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Özellikle hammaddeler, ara malları ve yatırım mallarına dayalı üretimin ağırlıkta olduğu sektörlerde ithal girdi oranının yüksek seyretmesi durumunda, ihracat artışı ithalat artışını da beraberinde getirmektedir (Varlık vd., 2024:808). Bu durum ihracatın dış ticaret dengesine olan katkısının büyük ölçüde azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle ihracat odaklı sektörlerin dış ticaret açığını kapatma yönündeki potansiyel katkısı, bu sektörlerin ithalat gereksinimleriyle birlikte değerlendirilmelidir.

Son yıllarda ise Türkiye'nin dış ticaret yapısında bir değişim göze çarpmaktadır. Türkiye'nin yatırım (sermaye) malları ve hammaddeler (ara malları) ithalatı artış hızı azalırken, tüketim malları ithalatı tarafında dikkat çekici seviyede bir artış kaydedilmiştir. Bu gelişmeyi incelemek amacıyla bu çalışmada Türkiye'nin dış ticareti önce toplam dış ticaret verileri üzerinden daha sonra Geniş Ekonomik Kategoriler Sınıflandırması (BEC) bazında ve Standart Uluslararası Ticaret Sınıflamasına (SITC) bazında ele alınmıştır. Bu kapsamda ilk olarak uluslararası ticaret, Türkiye'de dış ticaretin gelişimi ve dış ticaret sınıflamaları ile ilgili kavramsal bilgiler verilmiştir. Sonrasında Türkiye'nin 2013-2024 yılları arasındaki dönemi kapsayan dış ticaret verileri BEC ve SITC sınıflaması bazında sunulmuştur. Sonuç kısmında dış ticaret verileri kapsamında Türkiye'de ithalatın alt bileşenleri ile ilgili değerlendirme ve yorumlar sunulmuştur.

2. ULUSLARARASI TİCARET

Uluslararası ticaret, tarih boyunca toplumların refah seviyelerini ve ekonomik kalkınmayı etkileyen çok boyutlu bir olgu olmuştur. Genel bir tanım olarak iki veya daha fazla ülke arasında mal ve hizmet değişimini ifade eden uluslararası ticaret, ülkelerin üretim kabiliyetleri, kaynak dağılımı, işgücü niteliği ve dış politika tercihlerine kadar pek çok faktörü içine alan karmaşık bir yapıyı barındırmaktadır. Uluslararası ticaret, çeşitli durumlarda diplomatik bir araç olarak kullanılmakta, bazı durumlarda ülkeler arası güç mücadelelerinin bir uzantısı haline gelmektedir. Ambargolar ve ticaret savaşları, bu ilişkinin ekonomik boyutun çok ötesine geçtiğini kanıtlar niteliktedir (Çetin ve Saygın, 2024:6).

Küresel ticaretin bugünkü yapısını tam olarak kavrayabilmek için tarihsel gelişim sürecini incelemek faydalı olacaktır. Uluslararası ticaret İpek Yolu'ndan başlayarak, sömürgeci ticaret düzenlerine ve modern ticaret rejimlerine uzanan çok katmanlı bir değişim geçirmiştir. Akdeniz havzasından Çin'e kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsayan İpek Yolu antik dünyanın en önemli ticaret ağı olmuştur. Baharat, ipek, porselen ve değerli taş gibi malların dolaşımı, dönemin sosyoekonomik yapısını şekillendirmiştir. Bu ağın en dikkat çekici özelliği, merkezi bir otorite tarafından yönetilmemesine rağmen uzun süre boyunca sürdürülebilir bir ticari canlılık göstermesi olmuştur (Çetin ve Saygın, 2024:6). İlerleyen yüzyıllarda, özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda gerçekleşen coğrafi keşifler, dünya ticaretinde köklü bir dönüşümü başlatmıştır. Avrupa devletlerinin deniz aşırı bölgelere ulaşması, sömürgeci ticaret düzeninin temelini atmıştır. Bu durumun neticesinde tropikal ürünlerin ve değerli madenlerin küresel ölçekte dolaşımı, asimetrik bağımlılık ilişkilerini kalıcı hale getirmiştir (Batmaz, 2021:775). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, uluslararası iş birliği arayışları çerçevesinde kurulan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

(GATT), küresel ticaretin normlara dayalı bir sistem içerisinde yeniden yapılandırılmasında bir milat olmuştur. 1947 yılında imzalanan bu anlaşma zamanla çok taraflı ticaretin temel taşı haline gelmiştir. GATT özellikle tarife indirimi ve ticaretin serbestleştirilmesi gibi ilkeler etrafında şekillenmiştir. 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulmasıyla uluslararası ticarete yeni bir dönem başlamıştır.

Uluslararası ticareti ele alan kuramsal yaklaşımlar, hem tarihsel hem de analitik perspektiften bu karmaşık yapının doğasını anlamaya yönelik çeşitli paradigmalara dikkat çekmektedir (Sandalcılar, 2011:214). Bu kuramlardan her biri dönemin iktisadi gerçekliğine karşılık gelen varsayımlara ve çıkarımlara dayanmaktadır. Merkantilizm, 16. ila 18. yüzyıllar arasında Avrupa'da hakim olan devlet merkezli bir ekonomik düşünce sistemidir. Bir ülkenin zenginliğinin sahip olduğu değerli maden stoklarıyla ölçüldüğü bu anlayışa göre dış ticaret fazlası sağlamak en temel amaçtır. Merkantilist düşünce, ihracatı teşvik edip ithalatı kısıtlayan bir politika anlayışını savunmuş, bu bağlamda korumacılığı meşrulaştırmıştır. Ancak bu yaklaşım, ekonomik etkileşimin dinamik doğasını ve karşılıklı yarar ilkesini göz ardı ettiği için daha sonraki teoriler tarafından eleştirilmiştir (Aydemir ve Güneş, 2006: 136).

İskoçyalı ekonomist Adam Smith'in Mutlak Üstünlük Teorisi, merkantilist düşünceyi temelden sarsan ilk liberal açılım olmuştur. Bu kurama göre, her ülke üretiminde mutlak üstünlüğe sahip olduğu malları üretip ihraç etmeli, diğer malları ise ithal etmelidir. Ancak Mutlak Üstünlük Teorisi, tüm ülkelerin aynı anda ticaretten kazanç elde etmesini açıklamakta yetersiz kalmıştır. Bu noktada Britanyalı politik ekonomist David Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi devreye girmektedir (Topuz ve Coşkun, 2018:674). Karşılaştırmalı üstünlük teorisi, ülkelerin mutlak anlamda daha verimsiz olsalar dahi, fırsat maliyeti düşük olan ürünlerde uzmanlaşarak ticaretten kazanç sağlayabileceklerini öne sürmektedir. Ricardo'nun bu yaklaşımı, dış ticareti daha kapsayıcı bir rasyonaliteye oturtmuştur. Bu teorinin temel eksiklikleri ise, emek dışında üretim faktörlerini göz ardı etmesi ve teknolojik farklılıkları varsaymaması olarak yorumlanmaktadır. Bu doğrultuda geliştirilen Heckscher-Ohlin Teorisi, ülkelerin farklı üretim faktörü donatımlarına sahip olmaları üzerinden uluslararası ticareti incelemektedir (Bahar ve Alp, 2023:10). Bu teoriye göre bir ülke, fazla miktarda sahip olduğu üretim faktörünü yoğun olarak kullanan mallarda uzmanlaşmalı ve bunları ihraç etmelidir. Heckscher-Ohlin Teorisi, Faktör Donatımı Teorisi olarak da adlandırılmaktadır. Ancak bu modelin öngördüğü şekilde ücretlerin uzun dönemde eşitlenmesi uygulamada kapsamlı olarak karşılık bulmamıştır.

Mutlak Üstünlük Teorisi, Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi, Faktör Donatımı Teorisi gibi geleneksel dış ticaret teorilerinin eksikliklerini tamamlamak amacıyla zaman içinde yeni dış ticaret teorileri önerilmiştir. Bunlardan biri Nitelikli İşgücü Teorisi'dir. Nitelikli İşgücü Teorisi ile endüstrileşmiş ülkeler açısından belirleyici olan sanayi mallarının dış ticareti açıklanmaya çalışılmıştır. Bu teoriye göre, mesleki yetkinlik düzeyi yüksek işgücüne sahip ülkeler, üretim süreçlerinde nitelikli emeğin yoğun biçimde kullanıldığı mallarda uzmanlaşmakta ve bu malları dış pazarlara sunmaktadır. Buna karşılık, niteliksiz işgücünün görece fazla olduğu ülkeler ise, düşük beceri düzeyi gerektiren malların üretiminde rekabet avantajı elde ederek bu tür malların ihracatında öne çıkmaktadır. Böylece, uluslararası ticaretin yapısı, ülkelerin işgücü yapısına bağlı olarak emek niteliğine dayalı bir uzmanlaşma ekseninde şekillenmektedir. (Deviren, 2004: 3).

1961 yılında dış ticaretin önemli dinamiklerinden biri olarak teknolojik değişim olgusunu merkeze alan Teknoloji Açığı Teorisi geliştirilmiştir. Bu teori, teknolojiye erişim ve adaptasyon süreçleri arasındaki zaman farklarını temel almaktadır. Özellikle bir ülkede ortaya çıkan yeni teknolojik ürünlerin, diğer ülkeler tarafından benimsenmesinde geçen süreler üzerinde durulmaktadır. Bu süreçte oluşan zaman farkı uluslararası ticarete yönelik talebi tayin eden temel unsurdur. (Posner, 1961:323). Teknoloji Açığı Teorisi, ülkeler arasındaki teknoloji farklarının ortaya çıkış nedenlerini ve bu farkların boyutlarını açıklamada kısıtlı bir başarı göstermiştir. Bu kapsamda geliştirilen Ürün Dönemleri Teorisi, Teknoloji Açığı Teorisi'nin eksikliklerini gidermeye yönelik önemli bir katkı olarak değerlendirilmiştir. Ürün Dönemleri Teorisi'ne göre, bir ürün yaşam döngüsü boyunca birbirinden farklı aşamalardan geçerken, bu süreçte ürünün üretim yerinde ve ticaret yönünde değişim gözlemlenmektedir. Yenilikçi ürünler ilk olarak yüksek teknoloji üretebilen ekonomilerde geliştirilmekte, ancak zamanla bu ürünlerin üretimi daha düşük maliyetli ülkelere kaymaktadır (Vernon, 1966:190). Üretim teknolojilerinin küreselleşmesi ve üretimin coğrafi olarak dağılması gibi yapısal dönüşümler, Ürün Dönemleri Teorisi'nin günümüzde tartışılmasına yol açmıştır.

Faktör Donatımı Teorisi'nin doğal kaynaklar gibi malların ticaretini açıklamada başarılı olmasına rağmen sanayi mallarının ticaretini açıklamada yetersiz kaldığı düşüncesiyle, bu eksikliği gidermek amacıyla 1961 yılında Tercihlerde Benzerlik Teorisi geliştirilmiştir (Linder, 1961:29). Bu teoriye göre, ticaret daha çok benzer gelir düzeyine ve tercihlere sahip ülkeler arasında genellikle benzer ama farklılaştırılmış sanayi ürünleri üzerinden gerçekleşmektedir. Bu yapıyla Tercihlerde Benzerlik Teorisi, küçük iç piyasaya sahip ülkeler için geçerli kabul edilmekte, ancak küresel ölçekli üretim ve tüketim kalıplarını açıklamada sınırlı bir analitik çerçeve sunmaktadır. Yeni dış ticaret teorilerinden bir diğeri ise Ölçek Ekonomileri Teorisi'dir. Ölçek Ekonomileri Teorisi, geniş iç pazarlara sahip ülkelerin üretim süreçlerinde maliyetleri düşürerek rekabet avantajı elde ettiğini savunmaktadır. Bu ülkeler, ölçek ekonomilerinin belirgin olduğu mal gruplarında daha fazla ihracat gerçekleştirirken, diğer mal gruplarında ise ithalat gerçekleştirmektedirler. Ölçek Ekonomileri Teorisi, aynı endüstriye ait malların ihraç ve ithal edilmesini konu alan endüstri-içi ticareti açıklayan Monopolcü Rekabet Teorisi'ne de kuramsal bir temel sağlamaktadır. (Dura, 2000:11).

1933 yılında Edward H. Chamberlin tarafından geliştirilen Monopolcü Rekabet Teorisi zamanla dış ticaret analizlerine de entegre edilmiştir. Bu teori, sanayi mallarına ilişkin endüstri-içi ticareti ürün farklılaştırması ile ölçek ekonomilerinin varlığı çerçevesinde açıklamaktadır (Deviren, 2004: 8). Temelinde, firmaların rakiplerinin fiyatlarını dışsal veri olarak kabul ettiği ve bu doğrultuda kendi karlarını maksimize edecek fiyat düzeyini belirledikleri Bertrand fiyat rekabeti yer almaktadır. Ayrıca piyasadaki rekabet ortamı firmaları fiyat rekabetinin yanında ürünlerini farklılaştırmaya da yöneltmektedir (Krugman, 1983:343). Bilgi ve iletişim teknolojideki gelişmeler, firmaların koordinasyon maliyetleri, çokuluslu şirketler gibi alanlarda açıklamalar getiren yeni dış ticaret teorilerine ilişkin çalışmalar devam etmektedir (Bakkalcı, 2013:70).

Uluslararası ticaret teorileri, ticaretin farklı yönlerini açıklamada katkı sunmaktadırlar. İktisat tarihi boyunca değişen üretim teknikleri, teknolojik dönüşümler ve siyasi yapıların etkisiyle, bu teoriler sürekli olarak yeniden

yorumlanmış ve geliştirilmiştir. Ekonomik olarak değerlendirildiğinde, uluslararası ticaretin sağladığı en büyük faydalardan biri, ölçek ekonomilerinin etkin kullanımıyla üretim maliyetlerinin azaltılması ve kaynakların karşılaştırmalı üstünlüklere göre dağılması olmuştur. Ülkeler, uzmanlaştıkları sektörlerde yoğunlaşarak hem üretim verimliliğini artırmakta hem de dış pazarlarda rekabet avantajı elde etmektedir. Teknoloji ve bilgi transferi açısından değerlendirildiğinde ise, uluslararası ticaret gelişmekte olan ülkelerin üretim teknolojilerine erişimini kolaylaştırmakta, yenilikçi süreçlerin yayılmasını hızlandırmaktadır. Küreselleşme süreciyle birlikte ülkeler arasındaki sınırlar, ekonomik anlamda giderek geçirgen hale gelmiştir. Bu geçirgenlik, sermaye akımlarının hızlanması, emeğin daha esnek hareket edebilmesi ve dijital teknolojilerle desteklenen yeni pazar erişim biçimlerinin ortaya çıkması gibi çok yönlü sonuçlar doğurmuştur.

3. TÜRKİYE’DE DIŞ TİCARETİN GELİŞİMİ

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılında Türkiye’nin toplam ihracatı 50,8 milyon ABD Doları, toplam ithalatı ise 86,9 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir (Batmaz, 2021:779). Bu dönemde küresel ekonomi, 1929 yılında başlayan Dünya Ekonomik Buhranı ve 1938 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı gibi iki büyük kriz ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye’nin yıllık ihracatı 1945 yılında 168,3 milyon ABD Doları, ithalatı ise 97,0 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni siyasi ve ekonomik ortam ile birlikte 1950 yılında Türkiye’nin ihracatı 263,4 milyon ABD Doları, ithalatı ise 285,7 milyon ABD Doları seviyesine ulaşmıştır. 1960 yılında gelindiğinde toplam ihracat 320,7 milyon ABD Doları, ithalat ise 468,2 milyon ABD Doları olmuştur. 1961 yılında Türkiye planlı kalkınma dönemine geçmiştir. Bu dönemde özellikle ithal ikamesi politikaları öne çıkmaya başlamıştır (Tokucu ve Yüce, 2013:50). 1972 yılında Türkiye ihracatı 885,0 milyon ABD Doları olmuştur. 1973 yılında ise ihracat ilk kez 1 milyar ABD Doları seviyesini aşmış ve 1,32 milyar ABD Doları’na yükselmiştir. Bu dönemde ithalat 2,09 milyar ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir. 1980 yılına kadar olan süreçte küresel çapta petrol krizi sonrası yüksek enflasyon, yüksek faizler ve stagflasyon dönemi yaşanmıştır. 1980 yılında Türkiye’de ihracat 2,91 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. İhracatın yapısı incelendiğinde büyük oranda tarım ürünlerinden oluştuğu görülmektedir. İthalat ise bu dönemde 7,9 milyar ABD Doları’na çıkmıştır.

1980’li yıllarda dünyada liberal politikalara geçiş süreci hızlanmıştır. Türkiye’de 24 Ocak Kararları olarak bilinen ekonomi programı kamuoyuna duyurularak dışa açılma sürecine girilmiştir (Uçan ve Koçak, 2014:52). 1981’de Türkiye’nin ihracatı 4,7 milyar ABD Doları, ithalatı ise 8,9 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Bu yıllarda Türkiye’de enflasyonun artmış ve devalüasyonlar yaşanmıştır. 1989 yılında Sovyetler Birliği’nin çöküşü ile dünyada soğuk savaş dönemi kapanmıştır ve yeni bir dönem başlamıştır. Bu süreçte küresel çapta serbest piyasa kuralları benimsenmeye başlanmıştır (Karakaş, 2017:261). 1989 yılında Türkiye ihracatı 11,62 milyar ABD Doları, ithalatı ise 15,8 milyar ABD Doları olmuştur. 1996 yılında Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yürürlüğe giren Gümrük Birliği dış ticaret açısından önemli bir milat olmuştur. Bu süreçte 1996 yılında 23,2 milyar ABD Doları olan ihracat 2001 yılında 31,3 milyar ABD Doları seviyesine çıkmıştır. İthalat ise bu dönemde 41,4 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Türkiye ekonomik ve finansal açıdan 1996-2001 yılları arasında çeşitli zorluklar ile karşı karşıya kalmış ve bunun neticesinde 2001 yılında büyük bir ekonomik kriz yaşamıştır (Dineri ve Işık, 2021:70). Yaşanan bu ekonomik

kriz sonrası uygulanan ekonomi programı ile birçok alanda yapısal reformlar yapılmıştır (Susam ve Bakkal, 2008:75). Kriz sonrası dönemde ihracat ve ithalat önemli bir artış eğilimi göstermiştir. 2008 yılında ihracat 132 milyar ABD Doları seviyesine yükselirken, ithalat 202,0 milyar ABD Doları olmuştur. Tüm dünyayı etkileyen finansal krizin etkisiyle 2008 ve 2009 yıllarında Türkiye'nin dış ticaretinde düşüş yaşanmıştır. 2009 yılında ihracat 102,1 milyar ABD Doları, ithalat ise 140,9 milyar AD Doları seviyesine gerilemiştir.

2010 yılından sonra ihracat ve ithalat tekrar artış trendine girmiştir. 2019 yılına gelindiğinde ihracat 180,8 milyar ABD Doları olmuştur. 2020 yılında yaşanan Covid-19 salgını etkisiyle 169,6 milyar ABD Doları seviyesine inmiştir. İthalat ise 2019 yılında 210,3 milyar ABD Doları ve 2020 yılında 219,5 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Covid-19 salgını sonrası dönemde 2021 ve 2022 yıllarında ihracat ve ithalat hızlı bir artış kaydetmiştir. Türkiye'nin toplam ihracatı 2021 yılında 225,2 milyar ABD Doları ve 2022 yılında ise 254,2 milyar ABD Doları olmuştur. İthalat ise aynı dönemlerde sırasıyla 271,4 milyar ABD Doları ve 363,7 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin dünya ticareti içindeki payı da yıllar içinde artış kaydetmiştir. 1980 yılında Türkiye'nin dünya ticareti içindeki payı yüzde 0,25 civarındadır. Bu oran 1989 yılında yüzde 0,33'e çıkarken, 2001 yılında yüzde 0,5 ve 2008 yılında yüzde 0,84'e ulaşmıştır. Türkiye'nin dünya mal ihracatı içinde aldığı pay 2022 yılında yüzde 1,02'ye, 2023 yılında da yüzde 1,08'e çıkarak kayıtlardaki en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

4. DIŞ TİCARET SINIFLAMALARI

Uluslararası mal ticaretine ilişkin istatistiklerin daha karşılaştırılabilir hale getirilmesi yönündeki çabaların somut biçimde ortaya çıkışı ancak 1930'lu yıllarda mümkün olmuştur. Bu süreçte, gerek uluslararası mal ticaretinin yapısında gerekse devletlerin, hükümetler arası kuruluşların ve çeşitli uluslararası örgütlerin ticaret verilerine ilişkin taleplerinde büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. Ticaretin niteliğindeki çeşitlenme ve veri kullanım alanlarının genişlemesi, istatistiki sınıflandırmalarda daha yüksek düzeyde standartlaşma ihtiyacını da beraberinde getirmiştir (Birleşmiş Milletler, 2006:5).

Bunun sonucu olarak uluslararası ticaret verilerinin yeknesak biçimde değerlendirilebilmesi amacıyla kullanılmak üzere ilk kez 1950 yılında Uluslararası Standart Ticaret Sınıflaması (SITC) tavsiye edilmiştir. SITC, küresel ölçekte dış ticaret istatistiklerinin tutarlı ve karşılaştırılabilir biçimde analizine imkân tanıyan, ayrıntılı ve hiyerarşik yapıya sahip bir sınıflandırma sistemidir. Bu sistem Birleşmiş Milletler öncülüğünde, üye devletlerin iş birliği ve konuya ilişkin uzman görüşlerinin katkısıyla şekillenmiştir. Zaman içerisinde küresel ticaret hacmindeki kayda değer artışlar, üretim ve tüketim eğilimlerindeki dönüşümler ile teknolojik yeniliklerin etkisiyle, SITC sırasıyla 1961, 1974, 1985 ve 2006 yıllarında onaylanarak revize edilmiştir. Her bir revizyon, sınıflandırmanın çağın gereksinimlerine uyarlanmasına yönelik önemli bir adımı teşkil etmiştir (Birleşmiş Milletler, 2006:6).

SITC'nin en güncel versiyonu olan Revizyon 4 Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu tarafından 2006 yılında kabul edilmiştir. Malları beş düzeyli bir hiyerarşi içerisinde sistematik olarak gruplandıran bu sınıflama 10 adet bir basamaklı, 78 adet iki basamaklı, 271 adet üç basamaklı, 1030 adet dört basamaklı ve 2986 adet beş basamaklı koddan oluşmaktadır. Bu çok katmanlı yapı, hem genel analizlere hem de detaylı sektörel incelemelere imkân tanımaktadır. SITC Rev.4 sisteminin en üst

düzeyini oluşturan bir basamaklı kodlara ilişkin liste Tablo 1’de sunulmaktadır (Birleşmiş Milletler, 2006:7).

Tablo 1: Standart Uluslararası Ticaret Sınıflaması (SITC, Rev. 4) Alt Grupları

Alt Grup Numarası	Alt Grup Adı
0	Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri
1	İçkiler ve tütün
2	Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde
3	Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler
4	Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar
5	Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri
6	Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar
7	Makine ve ulaştırma araçları
8	Çeşitli mamül eşya
9	SITC’da sınıflandırılmamış eşyalar

Kaynak: Birleşmiş Milletler (Birleşmiş Milletler, 2006)

Geniş Ekonomik Kategorilere Göre Sınıflama (BEC) ise, ilk olarak 1965 yılında Birleşmiş Milletler İstatistik Komisyonu tarafından önerilmiş ve 1971 yılında resmi olarak yayımlanmıştır. Bu sistem, başlangıçta SITC’nin temel başlıkları esas alınarak tanımlanmış, böylece uluslararası ticaret verilerinin nihai kullanım amacına göre yorumlanabilmesine olanak sağlamıştır. BEC’in kapsadığı alanlarda 1971 yılından bu yana büyük çaplı değişimler gerçekleşmiş olsa da, sınıflama zaman içerisinde çeşitli revizyonlarla güncellenmiştir. İlk kapsamlı güncelleme 1976 yılında yapılmış ve SITC’nin ikinci revizyonuna uyum sağlanmıştır. Bunu takiben, 1984 yılında gerçekleştirilen ikinci revizyon, SITC’nin üçüncü revizyonuna paralel olarak BEC sistemine yeni düzenlemeler getirmiştir. 1986 yılında yapılan üçüncü revizyon, mevcut eksiklikleri gidermeye odaklanmıştır. 2002 yılındaki dördüncü revizyon ise, Armonize Sistem Nomanklatürü’nün 2002 sürümündeki ayrıntılı mal tanımlarını esas alarak nihai kullanım amacının belirlenmesine ilişkin daha net kılavuzlar içermiştir (Birleşmiş Milletler, 2025).

Bununla birlikte, 2016 yılında gerçekleştirilen beşinci revizyon, içerdiği kapsam ve derinlik bakımından önceki tüm güncellemelerden ayrılmaktadır. Bu revizyon yalnızca mal sınıflamasını değil, aynı zamanda hizmetleri de kapsamak suretiyle sistemin odağını ürün kavramına taşımıştır. Dolayısıyla, bu değişiklik, BEC sistemini sadece mallara değil, tüm ekonomik ürünlere uygulanabilir hale getirmiştir. BEC’in istatistiksel analizi ticaret verilerinin politik ve ekonomik bağlamda yorumlanmasını sağlamaktadır. Bu kapsamda BEC sistemi, uluslararası istatistiksel bütünlük açısından ve politika yapıcılar için temel yönlendirme mekanizmaları bakımından önemli bir araçtır. BEC sınıflandırmasında malların son kullanımları bakımında 7 adet ana kategori, 15 adet 2 basamaklı kategori ve 8 adet 3 basamaklı alt kategori bulunmaktadır. Çalışmada kullanılan BEC Revizyon 4 sınıflandırması, malları Ulusal Hesaplar Sistemindeki temel sınıflar bazında yatırım (sermaye) malları, hammadde (ara malları), tüketim malları ve diğerleri olmak üzere dört grupta incelemektedir (Palyoş ve Sandalcılar, 2017:160).

5. TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİ

Türkiye’nin toplam ihracatı 2024 yılında 261,8 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında 161,5 milyar ABD Doları olan toplam ihracat 2024 yılına kadarki dönemde yüzde 62,1 artmıştır. 2013 yılında 260,8 milyar ABD Doları olan toplam ithalat ise 2024 yılında 2013 yılına kıyasla yüzde 31,9 artışla 344,0 milyar ABD Doları’na ulaşmıştır. Bu dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 76,1 olmuştur. 2024 yılında 82,2 milyar ABD Doları dış ticaret açığı verilirken toplam ticaret hacmi 605,8 milyar ABD olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2025). Türkiye’nin yıllara göre ihracat ve ithalat verileri Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2: Türkiye’nin Yıllara Göre İhracat ve İthalat Verileri (Birim: milyar \$)

Yıl	İhracat	İthalat	Ticaret Dengesi	Ticaret Hacmi
2024	261,8	344,0	-82,2	605,8
2023	255,6	362,0	-106,3	617,6
2022	254,2	363,7	-109,5	617,9
2021	225,2	271,4	-46,2	496,6
2020	169,6	219,5	-49,9	389,2
2019	180,8	210,3	-29,5	391,2
2018	177,2	231,2	-54,0	408,3
2017	164,5	238,7	-74,2	403,2
2016	149,2	202,2	-52,9	351,4
2015	151,0	213,6	-62,6	364,6
2014	166,5	251,1	-84,6	417,6
2013	161,5	260,8	-99,3	422,3

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri (TÜİK, 2025)

5.1. İhracat

BEC’e göre 2013 yılında 16,7 milyar ABD Doları olan Türkiye’nin yatırım (sermaye) malları ihracatı, 2024 yılında 33,9 milyar ABD Doları’na yükselmiştir. Bu dönemde yatırım (sermaye) malları ihracatı yüzde 102,7 artış kaydetmiştir. 2024 yılı itibariyle yatırım malları ihracatı Türkiye’nin toplam ihracatı içinde yüzde 13,0 paya sahiptir. Bu mal grubunda 2024 yılında 16,7 milyar ABD Doları dış ticaret açığı verilmiştir. 2013 yılında 80,7 milyar ABD Doları olan hammadde-ara mallar ihracatı 2024 yılına gelindiğinde yüzde 82,4 artış ile 130,7 milyar ABD Doları’na ulaşmıştır. Hammadde (ara mallar) ihracatının toplam ihracat içindeki payı yüzde 49,9’dur. 2024 yılında hammadde (ara mallar) grubunda 107,6 milyar ABD Doları dış ticaret açığı kaydedilmiştir. Tüketim malları ihracatı ise 2013 yılındaki 63,4 milyar ABD Doları seviyesinden yüzde 47,8 artışla 2024 yılında 93,7 milyar ABD Doları’na çıkmıştır. 2024 yılında tüketim malları toplam ihracatın yaklaşık yüzde 35,8’ini oluşturmuş olup 39,2 milyar ABD Doları dış ticaret fazlası verilmiştir (TÜİK, 2025). BEC’e göre Türkiye’nin ihracat verileri Tablo 3 ve Tablo 4’te sunulmaktadır.

Tablo 3: Türkiye'nin Geniş Ekonomik Grupların Sınıflamasına (BEC) Göre Yıl Bazında İhracat Verileri (Birim: milyar \$)

Yıl	Yatırım (Sermaye) Malları	Hammadde (Ara Mallar)	Tüketim Malları	Diğer	Toplam
2024	33,95	130,67	93,69	3,50	261,80
2023	33,66	129,00	90,68	2,28	255,63
2022	29,04	133,42	89,81	1,91	254,17
2021	24,84	115,18	83,84	1,35	225,21
2020	19,78	80,34	68,30	1,21	169,64
2019	21,61	85,38	72,74	1,10	180,83
2018	20,99	84,29	71,03	0,86	177,17
2017	19,27	76,49	67,94	0,80	164,49
2016	16,68	69,83	61,86	0,88	149,25
2015	16,51	71,64	61,96	0,87	150,98
2014	17,59	78,86	68,80	1,25	166,50
2013	16,75	80,68	63,39	0,66	161,48

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri (TÜİK, 2025)

Tablo 4: Türkiye'nin Geniş Ekonomik Grupların Sınıflamasına (BEC) Göre 2024 Yılı İhracat Verileri

Mal Grubu (BEC Sınıflandırması)	İhracat (milyar \$)	2013-2024 Değişim (%)	Dış Ticaret Dengesi (milyar \$)	Toplam İhracat İçindeki Payı (%)
1 - Yatırım (sermaye) malları	33,95	102,7	-16,69	13,0
2 - Hammadde (ara mallar)	130,67	82,4	-107,59	49,9
3 - Tüketim malları	93,69	47,8	39,22	35,8
4 - Diğerleri	3,50	302,3	2,84	1,3
Toplam	261,80	62,1	- 82,17	100,0

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri (TÜİK, 2025)

SITC'ye göre Türkiye'nin ihracat verileri Tablo 5'te sunulmaktadır. Verilere göre 2024 yılında Türkiye en fazla ihracatı 78,7 milyar ABD Doları ile makine ve ulaştırma araçlarında gerçekleştirmiştir. Makine ve ulaştırma araçları ihracatı 2024 yılında 2013 yılındaki seviyesine göre yüzde 78,7 artış kaydetmiştir. 2024 yılı itibarıyla makine ve ulaştırma araçlarının toplam ihracat içindeki payı yüzde 30,1 olup 24,3 milyar ABD Doları dış ticaret açığı verilmiştir. Bu kalemden ihracatın ithalatı karşılama oranı 2024 yılında yüzde 76,4 olarak gerçekleşmiştir. Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar ihracatı 2024 yılında 2013 yılındaki seviyesinden yüzde 37,7 artışla 57,9 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. 2024 yılında toplam ihracat içinde yüzde 22,1 paya sahip olan başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallarda 8,2 milyar ABD Doları dış ticaret fazlası verilmiştir. Çeşitli mamul eşya grubunda ihracat 2024 yılında 2013 yılına kıyasla yüzde 59,9 artışla 44,5 milyar ABD Doları olarak kaydedilmiştir. 2024 yılında toplam ihracat içinde yüzde 17 payı bulunan çeşitli mamul eşyada 17,6 milyar ABD Doları dış ticaret fazlası verilmiştir (TÜİK, 2025).

Tablo 5: Türkiye'nin 2024 Yılı Standart Uluslararası Ticaret Sınıflaması (SITC) Bazında 2024 Yılı İhracat Verileri

(SITC Rev.4 Sınıflandırması)	İhracat (milyar \$)	2013-2024 Değişim (%)	Dış Ticaret Dengesi (milyar \$)	Toplam İhracat İçindeki Payı (%)
0. Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	27,23	80,4	13,29	10,4
1. İçkiler ve tütün	1,54	12,2	-0,36	0,6
2. Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde	7,52	45,3	-12,78	2,9
3. Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler	16,55	67,7	-49,04	6,3
4. Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar	2,69	109,3	-0,09	1,0
5. Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	21,26	128,3	-21,58	8,1
6. Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar	57,86	37,7	8,21	22,1
7. Makine ve ulaştırma araçları	78,74	78,7	-24,26	30,1
8. Çeşitli mamul eşya	44,49	59,9	17,59	17,0
9. SITC'da sınıflandırılmamış eşyalar	3,91	-28,4	-13,19	1,5
Toplam	261,80	62,1	-82,17	100,0

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri (TÜİK, 2025)

5.2. İthalat

BEC'e göre 2013 yılında 37,7 milyar ABD Doları olarak gerçekleşen Türkiye'nin yatırım (sermaye) malları ithalatı, 2024 yılında 50,7 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. 2013 ila 2024 yılları arasındaki süreçte yatırım (sermaye) malları ithalatı yüzde 34,4 artmıştır. Türkiye'nin toplam ithalatı içinde yatırım malları ithalatı 2024 yılında yüzde 14,7 paya ulaşmıştır. Hammadde (ara mallar) ithalatı, 2013 yılındaki 189,2 milyar ABD Doları seviyesine göre yüzde 26,0 artış kaydederek 2024 yılında 238,3 milyar ABD Doları'na çıkmıştır. Toplam ithalat içinde hammadde (ara mallar) ithalatının payı yüzde 69,3 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında 33,4 milyar ABD Doları olan tüketim malları ithalatı ise yüzde 63,3 artış ile 2024 yılında 54,5 milyar ABD Doları'na çıkmıştır. 2024 yılında tüketim malları toplam ithalatın yüzde 15,8'ini oluşturmuştur (TÜİK, 2025). BEC'e göre Türkiye'nin ithalat verileri Tablo 6 ve Tablo 7'de sunulmaktadır.

Tablo 6: Türkiye'nin Geniş Ekonomik Grupların Sınıflamasına (BEC) Göre Yıl Bazında İthalat Verileri (Birim: milyar \$)

Yıl	Yatırım (Sermaye) Malları	Hammadde (Ara Mallar)	Tüketim Malları	Diğer	Toplam
2024	50,64	238,25	54,47	0,66	344,02
2023	52,74	261,31	47,64	0,27	361,97
2022	40,54	292,44	30,48	0,26	363,71
2021	35,95	210,14	24,95	0,39	271,43
2020	31,82	163,01	24,12	0,57	219,52
2019	26,07	162,53	21,20	0,55	210,36
2018	30,14	174,80	25,42	0,79	231,15
2017	33,43	173,74	30,81	0,73	238,72
2016	35,98	135,80	30,00	0,42	202,19
2015	35,68	146,81	30,70	0,42	213,62
2014	36,54	181,59	32,58	0,42	251,14
2013	37,68	189,15	33,35	0,64	260,82

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri (TÜİK, 2025)

Tablo 7: Türkiye'nin Geniş Ekonomik Grupların Sınıflamasına (BEC) Göre 2024 Yılı İthalat Verileri

Mal Grubu (BEC Sınıflandırması)	İthalat (milyar \$)	2013-2024 Değişim (%)	Dış Ticaret Dengesi (milyar \$)	Toplam İthalat İçindeki Payı (%)
1-Yatırım (Sermaye) Malları	50,64	34,4	- 16,69	14,7
2-Hammadde (Ara Malları)	238,26	26,0	- 107,56	69,3
3-Tüketim Malları	54,47	63,3	39,23	15,8
4-Diğerleri	0,66	3,1	2,84	0,2
Toplam	344,02	31,9	- 82,17	100,0

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri (TÜİK, 2025)

SITC'ye göre Türkiye'nin ithalat verileri Tablo 8'de sunulmaktadır. 2024 yılında en fazla ithalat 103,0 milyar ABD Doları ile makine ve ulaştırma araçlarında gerçekleşmiştir. 2013 yılındaki değerine kıyasla makine ve ulaştırma araçları ithalatı 2024 yılında yüzde 44,1 artmıştır. Bu artış ile birlikte makine ve ulaştırma araçlarının toplam ithalat içindeki payı 2024 yılında yüzde 29,9'a ulaşmıştır. En fazla ithalat gerçekleştirilen diğer kalem mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünleridir. 2024 yılında 65,6 milyar ABD Doları'na ulaşan mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünleri ithalatı 2023 yılındaki seviyesine kıyasla yüzde 197,9 yükselmiştir. 2024 yılında toplam ithalat içinde yüzde 19,1 payı bulunan mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünlerde bu dönemde 49,0 milyar ABD Doları dış ticaret açığı kaydedilmiştir. Bu kalemden ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 25 seviyesindedir. Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar grubunda ithalat 2024 yılında 2013 yılına kıyasla yüzde 24,9 artışla 49,7 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. 2024 yılında toplam ithalat içinde başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar yüzde 14,4 paya sahiptir (TÜİK, 2025).

Tablo 8: Türkiye'nin 2024 Yılı Standart Uluslararası Ticaret Sınıflaması (SITC) Bazında 2024 Yılı İthalat Verileri

Sektör (SITC Rev.4 Sınıflandırması)	İthalat (milyar \$)	2013-2024 Değişim (%)	Dış Ticaret Dengesi (milyar \$)	Toplam İthalat İçindeki Payı (%)
0. Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	13,94	76,0	13,29	4,1
1. İçkiler ve tütün	1,90	30,1	-0,36	0,6
2. Akaryakıt hariç yenilmeyen hammadde	20,30	19,7	-12,78	5,9
3. Mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler	65,59	197,9	-49,04	19,1
4. Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar	2,78	55,0	-0,09	0,8
5. Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri	42,85	32,0	-21,58	12,5
6. Başlıca sınıflara ayrılan işlenmiş mallar	49,65	24,9	8,21	14,4
7. Makine ve ulaştırma araçları	103,00	44,1	-24,26	29,9
8. Çeşitli mamul eşya	26,90	76,1	17,59	7,8
9. SITC'da sınıflandırılmamış eşyalar	17,10	-66,9	-13,19	5,0
Toplam	344,02	31,9	-82,17	100,0

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri (TÜİK, 2025)

6. SONUÇ

Geçtiğimiz yıllarda, ana metal ve işlenmiş metal sektörleri üretim hacmi ve ihracat performansı açısından dikkat çekici bir ivme yakalamıştır. Hammaddeler açısından yurt içi kaynakların sınırlı olması bu sektörlerde üretimin yüksek düzeyde ithalata bağımlı olmasına neden olmaktadır. Benzer bir durum, petro-kimya, plastik, kauçuk, kâğıt ve ilaç sektörleri için de geçerlidir. Bu sektörler, hem iç pazara hem de dış pazarlara yönelik üretim yapan çok sayıda sanayi koluna temel girdiler sağladıkları için, ekonominin bütüncül işleyişinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu sektörlerdeki üretim süreçlerinde ithalatın ağırlığının fazla olması küresel tedarik zincirlerindeki kırılğanlıklar karşısında risk oluşturan bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye, son dönemde önemli bir otomotiv üretim ve montaj üssü haline gelmiştir (İnançlı ve Konak, 2011: 348). Bu süreçte dış kaynak kullanımı artarken, sektör genelindeki ithalat oranı belirgin şekilde yükselmiştir. Türkiye'nin küresel pazardaki rekabetçi sektörlerinden biri olarak öne çıkan beyaz eşya sektörü de, ara malları ve tamamlayıcı malzeme kullanımında yüksek oranda ithalata dayanmaktadır. Tüketici elektroniği sektörü de üretim süreçlerindeki yüksek ithalat oranı ile dikkat çekmektedir. Küresel ölçekte faaliyet yürüten yabancı işletmeler tarafından üretilen ana ürünlerin aksam ve parçaları tüketici elektroniği sektöründe nihai üretim maliyetinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu durum yerli üretim içerisindeki girdi payının giderek azaldığı diğer sektör gruplarına da yansımaktadır. Özellikle

tekstil, giyim, deri ve ayakkabı sektörlerinde gözlemlenen bu eğilim, hammaddeler temininde yaşanan arz yetersizlikleriyle doğrudan ilişkilidir. İlaç, kozmetik ve temizlik ürünleri, kâğıt-basım, petrol, kauçuk-plastik, boya, bilgisayar gibi sektörler de girdilerinin büyük bölümünü dış kaynaklardan temin etmektedir.

Son döneme bakıldığında, Türkiye'nin yatırım (sermaye) malları ile hammaddeler (ara malları) ithalatında bir yavaşlama eğilimi görülmektedir. Buna karşın tüketim malları ithalatı bir artış sergilemektedir. 2013 yılında toplam ithalatın yüzde 12,8'ini tüketim malları ithalatı oluştururken, tüketim mallarının toplam ithalat içindeki payı 2024 yılı itibarıyla yüzde 15,8 seviyesine ulaşmıştır. Hammaddelerin (ara malları) ise toplam ithalat içinde aldığı pay 2013 yılındaki yüzde 72,5 seviyesinden 2024 yılında yüzde 69,3'e gerilemiştir. Yatırım (sermaye) mallarının toplam ithalat içindeki payı ise aynı dönem aralığında yüzde 14,5'ten kısmi bir artışla yüzde 14,7'ye çıkmıştır. Özellikle 2024 yılında tüketim malları ithalatının, geleneksel olarak daha yüksek seviyelerde seyreden yatırım malları ithalatının üzerine çıkmış olması dikkat çekicidir.

İthalattaki artış asıl olarak mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler ithalatındaki artıştan kaynaklanmaktadır. 2013 yılında 22,0 milyar ABD Doları olan mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler ithalatı, 43,6 milyar ABD Doları artarak 2024 yılında 65,6 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. Makine ve ulaştırma araçları ithalatı ise, 2013-2024 yılları arasındaki dönemde 71,5 milyar ABD Doları'ndan 103 milyar ABD Doları'na ulaşarak 31,5 milyar ABD Doları artış sergilemiştir. Çeşitli mamul eşya ithalatı da bu dönemde benzer biçimde yukarı yönlü bir eğilim göstermiştir. 2013 yılında 15,3 milyar ABD Doları seviyesinde bulunan çeşitli mamul eşya ithalatı, 2024 yılı itibarıyla 11,6 milyar ABD Doları artışla 26,9 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır.

Türkiye'nin tüketim malları ithalatının toplam ithalat içindeki payında gözlemlenen artışın ardında yatan başlıca nedenlerden biri, son yıllarda Türkiye ekonomisinin giderek daha belirgin biçimde tüketim eksenli bir büyüme modeline evrilmiş olmasıdır. Özellikle bu dönemde uzun vadeli yatırımların ötelenmesi, yatırım malları ithalatının toplam ithalat içerisindeki ağırlığını olumsuz etkileyen başat unsurlar arasında yer almaktadır. Ayrıca son yıllarda reel efektif döviz kurunda meydana gelen artış, yurt dışı mal fiyatlarını yerli tüketici açısından daha cazip hale getirerek, fiyat esnekliği yüksek olan tüketim malları için ithalat yönündeki talebi artırıcı bir etki oluşturmuştur (Yıldırım ve Kesikoğlu, 2012: 139). Reel efektif döviz kurundaki artış, doğrudan tüketimi kapsayan ithalat kalemlerindeki artışı tetiklemiştir (Tunc, 2021: 14). Buna ek olarak, 2023 ve 2024 yıllarında küresel emtia piyasalarında, özellikle enerji emtia fiyatlarında yaşanan gerileme Türkiye'nin hammaddeler (ara malları) ithalatının değer bazında gerilemesinde etkili olmuştur.

Bu genel görünüm sektörel ve makroekonomik düzlemde dış ticaret dengesi bazında ciddi etkilerin olabileceğini ortaya koymaktadır. Özellikle tüketici mallarındaki ithalat oranı artışı, Türkiye'nin orta ve uzun vadeli sanayi politikaları açısından ele alınması gereken yapısal bir mesele olarak ön plana çıkmaktadır. İlerleyen dönemde yapılacak çalışmalarda tüketici mallarındaki artış eğiliminin sektörler özelinde araştırılmasını faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydemir, C., & Güneş, H. H. (2006). Merkantilizmin Ortaya Çıkışı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 136-158.
- Bahar, O., & Alp, C. (2023). Rekabet Gücü Elde Etmede Etkili Olan Faktörler Stratejiler ve Son Gelişmeler. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 2-29.
- Bakkalcı, A. C. (2013). Yeni Yeni Ticaret Teorilerinin Makro-ekonomik Doğası ve Türk Ekonomisi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(22), 69-98.
- Batmaz, T. (2021). Türkiye'nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısındaki Gelişimin Seyri (2010-2019). *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 774-804.
- Birleşmiş Milletler (2025). *Classification by Broad Economic Categories*. <https://unstats.un.org:https://unstats.un.org/unsd/trade/classifications/bec.asp> adresinden alınmıştır
- Birleşmiş Milletler. (2006). *Standard International Trade Classification*. United Nation Publication, New York. https://unstats.un.org:https://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/SeriesM_34rev4E.pdf adresinden alınmıştır
- Çetin, E., & Saygın, T. (2024). Lojistik Sektörünün Dış Ticaret Performansına Katkısı: Türkiye Örneği. *Parion Akademik Bakış Dergisi*, 3(2), 1-18.
- Çırpıcı, Y. A., (2023). Dependency on Imported Intermediates in Turkey: Two Different IO Approach. *Fiscaeconomia*, 7(1), 660-677.
- Deviren, N. V. (2004). Yeni Dış Ticaret Teorileri. *Mevzuat Dergisi*, 7(81), 1-10.
- Dineri, E., & Işık, N. (2021). İthalat Bağımlılığı ve Türkiye Ekonomisinde İmalat Sanayi: Hatemi-J Asimetrik Nedensellik Testi. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 7(1), 68-82.
- Dura, C. (2000). Yeni Dış Ticaret Teorileri : Genel Bir Bakış. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (16), 1-16.
- Hiçyılmaz, B. (2022). Ara Malları İthalatı, Göreceli Fiyat ve Reel Efektif Döviz Kuru İlişkisi: Türkiye Örneği. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(3), 408-424.
- İnançlı, S., & Konak A. (2011). Türkiye'de İhracatın İthalata Bağımlılığı: Otomotiv Sektörü. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 343-362.
- Karakaş, A. (2017). İthalata Dayalı İhracatın Riskli Yapısı: Dış Ticarete Sürdürülebilirliğin Türkiye İçin Analizi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 261-278.
- Krugman, P. (1983). New Theories of Trade Among Industrial Countries. *The American Economic Review*, 73(2), 343-347.

Kutlar, A., & Çabukoğlu, M. (2022). Dış Ticaret Açığı, Ara Malı İthalatı, İmalat Sanayi İhracatı ve Reel Döviz Kuru Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Sakarya Üniversitesi İktisat Dergisi*, 11(3), 303-319.

Linder, S.B. (1961). *An Essay on Trade and Transformation*. Almqvist & Wiksells, Stockholm. <https://ex.hhs.se:https://ex.hhs.se/dissertations/221624-FULLTEXT01.pdf> adresinden alınmıştır

Palyoş, E., & Sandalcılar, A. R. (2017). TTIP'in Türk Dış Ticareti Üzerindeki Muhtemel Etkilerin Mal Grupları Bazında Analizi. *Avrasya Etüdleri*, 51(1), 153-170.

Posner, M. V. (1961). International Trade and Technical Change, *Oxford Economic Papers*, 13(3), 323–341.

Sandalcılar, A. (2011). Türkiye-Suriye Dış Ticaretinin Sektörel Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), 213-229.

Susam, N., & Bakkal, U. (2008). Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek. *Malıye Dergisi*, 155, 72-88.

Tekin, T. G. (2023). Geniş Ekonomik Grupların İhracat Değerinin Yapay Sinir Ağları Yöntemiyle Tahminlenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, (95), 319-335.

Tokucu, E., & Yüce, A. (2013). Türkiye'nin İhracat Performansının 1980 Sonrası Dönemde Gelişimi ve İhracatın Artırılmasıyla Uluslararası Pazarlama İnovasyonun Rolü. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 2(1), 47-75.

Topuz, H., & Coşkun, A. (2018). Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi: Türkiye, Kolombiya ve Güney Kore Üçlüsünün Sektörel Bazda Uygulamalı Bir Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25), 672-685.

Tunc, H. (2021). Gelişmekte Olan Ekonomilerde İhracatın Reel Efektif Döviz Kuru Endeksine Olan Duyarlılığı: Panel Veri Analiz. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 8(25), 12-24.

TÜİK (2025). *Dış Ticaret İstatistikleri*. [www.tuik.gov.tr:https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Subat-2025-53909](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Subat-2025-53909) adresinden alınmıştır

Uçan, O., & Koçak, E. (2014). Türkiye'de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 51-60.

Varlık, S., Sevgi, N. H., & Berument, H. (2024). Analyzing Türkiye's Import Dependency of Exports: A Sectoral Approach. *Fiscaoeconomia*, 8(2), 807-824.

Vernon, R. (1966), International Investment and International Trade in the Product Cycle, *Quarterly Journal of Economics*, 80(2), 190-207.

Yıldırım, E., & Kesikoğlu, F. (2012). İthalat-İhracat-Döviz Kuru Bağımlılığı: Bootstrap İle Düzeltilmiş Nedensellik Testi Uygulaması. *Ege Akademik Bakış*, 12(2), 137-148.